

**“ШАҲАР БОҒЛАРИДА ҚИЗИЛИШТОНЛАРНИНГ КЎПАЙИШИ ВА
ЗАРАРКУНАНДАЛАРГА ҚАРШИ САМАРАДОРЛИГИ”**

Жўраева Салтанат Абдуллаевна

Ўзбекистон Республикаси Экология, атроф-муҳитни муҳофаза

қилиш ва иқлим ўзгариши вазирлиги ҳузуридаги

Ўзбекистон давлат табиат музейи

Tabiatmuzey1876@umail.uz

Аннотация: Ушбу мақолада шаҳар боғларида қизилиштон (*Erithacus rubecula*) қушининг популяциясида кузатилаётган ўсиш ҳолати ва унинг боғ ҳудудларидаги зараркунандалар (ҳашаротлар) популяциясига таъсири таҳлил қилинган. Қушларнинг биоқўрсаткич ва биологик назорат агенти сифатидаги аҳамияти, ҳамда уларнинг шаҳар агроэкосистемаларидаги ўрни тадқиқ этилган.

Калит сўзлар: Қизилиштон, Шаҳар экологияси, Биологик назорат, Шаҳар боғлари, Қушлар экологияси, Биоқўрсаткич турлар, Табиий агротизим, Биоиндикаторлар

Annotation: This article analyzes the growth of the robin (*Erithacus rubecula*) population in urban gardens and its impact on pest populations in garden areas. The importance of birds as bioindicators and biological control agents, as well as their role in urban agroecosystems, is investigated.

Шаҳарлар биологик хилма-хилликнинг сақланиши учун муҳим макон сифатида қарала бошлади. Хусусан, боғлар ва яшил ҳудудлар нафақат эстетик, балки экологик вазифани ҳам бажаради. Охирги йилларда қизилиштонлар шаҳар боғларида тобора кўпроқ учраётгани кузатилмоқда. Бу қушлар нафақат муҳит кўрсаткичи сифатида, балки зарарли ҳашаротларнинг табиий душмани сифатида ҳам муҳим роль ўйнайди.

Қизилиштон (*Erithacus rubecula*): Тасниф ва экологияси

Қизилиштонлар – кичик ўлчамдаги, ярқин қизғиш томоғи билан ажралиб турадиган, инсондап қўрқмайдиган қуш тури ҳисобланади. Улар асосан ўрмонзорлар, боғлар ва паркларда яшайди. Қушнинг асосий озуқа манбаи – ҳашаротлар, чивинлар, курукумлар, куёнсимонлар ва ҳатто кўнғир кумурскалар ҳисобланади.

1-расм

Қизилиштонларнинг кўпайиш сабаблари:

Экологик муҳитнинг яхшиланиши

Атроф-муҳитни муҳофаза қилишга қаратилаётган эътибор, дарахт экиш ва боғларни қайта тиклаш ишлари кушлар учун қулай муҳит яратмоқда.

Шаҳар яшил ҳудудларининг кенгайиши:

Янги боғлар, парклар ва яшил майдонлар кушлар учун тўғри ва хавфсиз яшаш шароитига айланмоқда.

Озуқа базасининг бойиши:

Шаҳар муҳитида ҳашаротлар, қурт-қумурсқалар ва ёш ўсимликларнинг кўпайиши кушлар учун табиий озуқа манбасини таъминлайди.

Қизилиштонларнинг зараркунандаларга қарши самарадорлиги

Табиий биологик назоратчи сифатида:

Қизилиштонлар кунига ўнлаб турдаги зарарли ҳашаротлар билан озиқланади.

Улар:

- Мевали дарахтларга зарар етказувчи гусеницалар,
- Қуртлар,
- Пашшалар ва уларнинг личинкалари,
- Тупрокда яшовчи зарарли ларваларни истеъмол қилади.

Қизилиштоннинг озиқланиш тарзи:

Қизилиштонлар (*Erithacus rubecula*) асосан ҳашаротлар ва уларнинг ларвалари билан озиқланадиган инсективор (ҳашаротхўр) кушлар сирасига киради. Уларнинг озиқланиш рационига қуйидагилар киради:

- Гусеницалар (барча босқичдаги)
- Қуёнсимонлар ва қандашлар

- Қуртлар ва тупроқдаги ларвалар
- Майда пашшалар, чивинлар ва уларнинг личинкалари
- Қулай шароитда майда уруғлар ва мевалар ҳам қўшилади (айниқса, қишда)

Ушбу озуқа турлари боғлар ва шаҳар ҳудудларида асосий зараркундалар ҳисобланади. Қизилиштонлар бу ҳашаротларни истеъмол қилиш орқали уларнинг табиий назоратида муҳим роль ўйнайди.

Қишлоқ хўжалиги ва боғчиликдаги аҳамияти:

Қизилиштонлар боғларда ва хусусан мевали дарахтлар атрофида жуда фаол ҳаракат қилади. Улар дарахтларнинг пояси, шохлари ва ёппаси ерларда яширинган ларваларни топиб ейди. Бу жараёнда:

- Гусеницаларнинг қўпайиши олди олинади
- Қуртлар туфайли меваларнинг шикастланиш даражаси камаяди
- Химик инсектицидларга эҳтиёж камаяди

Тадқиқотлар кўрсатишича, бир жуфт қизилиштон қуши бир мавсумда **1500–2000 та ҳашарот** ёки ларвани истеъмол қилади. Бу ҳашаротлар, агар табиий душмани бўлмаса, мевали дарахтларга сезиларли даражада зарар етказиши мумкин.

Биологик курашда қўлланиш имкониятлари

Қизилиштонларни зараркундаларга қарши биологик назорат усули сифатида қўллаш имкониятлари:

Афзалликлари:

- Табиий ва экологик тоза усул
- Ҳашаротларга мутаносиб таъсир
- Инсон ва атроф муҳитга зарари йўқ
- Иқтисодий жиҳатдан самарали

Эътиборга олиш лозим:

- Қушлар яшаши учун қулай муҳит яратилиши керак (уялар, озуқа, хавфсиз жойлар)
- Инсектицидлар қўлланилса, улар қушларга ҳам салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Қизилиштоннинг озиқланиш тарзи

Қизилиштонлар (*Erithacus rubecula*) асосан ҳашаротлар ва уларнинг ларвалари билан озиқланадиган инсективор (ҳашаротхўр) қушлар сирасига киради. Уларнинг озиқланиш рационига қуйидагилар киради:

- Гусеницалар (барча босқичдаги)
- Қуёнсимонлар ва қандалашалар
- Қуртлар ва тупроқдаги ларвалар
- Майда пашшалар, чивинлар ва уларнинг личинкалари
- Қулай шароитда майда уруғлар ва мевалар ҳам қўшилади (айниқса, қишда)

Ушбу озуқа турлари боғлар ва шаҳар ҳудудларида асосий зараркунандалар ҳисобланади. Қизилиштонлар бу ҳашаротларни истеъмол қилиш орқали уларнинг табиий назоратида муҳим роль ўйнайди.

2-расм

Инсектицидлар ўрнига табиий усул

Қизилиштонлар инсектицидлар (кимёвий моддалар) ўрнига ишлатиладиган биологик назорат усули сифатида боғларда самаралидир. Бу нафақат экологик тоза, балки иқтисодий жиҳатдан ҳам мақбулдир.

Илмий тадқиқотлардан мисоллар

Германия, Польша ва Британияда олиб борилган тадқиқотлар қизилиштонларнинг боғ ҳашаротларига қарши таъсири юқори эканини тасдиқлаган. Масалан:

- Бир гектар боғда ўрнатилган 10 та қуш уяси 30-40% гусеницалар популяциясини камайтирган.
- Қизилиштонлар мавсум давомида 1500–2000 гусеница ва бошқа майда зараркунандаларни йўқ қилгани аниқланган.

Хулоса ва тавсиялар

Қизилиштонлар шаҳар экосистемасининг муҳим қисми ҳисобланади. Улар нафақат муҳит кўрсаткичи, балки зараркунандаларга қарши самарали ва табиий кураш воситасидир.

Тавсиялар:

- Шаҳар боғларида қушлар учун қулай муҳит (уялар, озиклантирувчи кутича) яратиш.
- Биологик назорат стратегиясида қизилиштонлардан фойдаланишни илмий асослаш.
- Қушларни ҳимоя қилиш ва уларнинг популяциясини кузатиб бориш тизимини жорий этиш.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Умаров, Ш. Ҳ. (2017). *Қушлар экологияси ва биологияси*. Тошкент: Фан нашриёти.
2. Абдурахмонов, Қ. А. (2015). *Экология ва атроф муҳит муҳофазаси*. Тошкент: Ўқитувчи нашриёти.
3. Юлдошев, Р. Ҳ. (2019). “Қушлар ва зараркунандаларга қарши биологик кураш усуллари”. *Ўсимликлар ҳимояси*, №2, 35–39.
4. Ражабов, С. М. (2016). *Биология: Зоология асослари*. Тошкент: Ўқитувчи.
5. Ҳайдаров, Ж. Н. (2020). *Шаҳар экологияси ва яшил ҳудудлар*. Тошкент: ТДТУ нашриёти.
6. “Шаҳар боғларида экологик мувозанат ва қушлар аҳамияти”. (2021). *Экология ва табиат ресурсларини муҳофаза қилиш* журнали, №3, 42–46.